

des halsstarrige far, Hans Didrik Kloppenborg. I lang tid måtte Skrumsager lede efter en præst, der var villig til at forrette vielsen uden faderens samtykke. »Det var rele streng for de stakkels bæster« hedder det i den anledning om hans heste.

Memoirer er velsagtens i de allerfleste tilfælde vanskelige og plumrede kilder, men de udgør i sig selv en form for historieskrivning, som ikke blot har sin eksistensberettigelse som litterær genre, men som tillige ved hvad man kunne kalde deres mangel på en konsekvent problemorientering kan åbne historikernes øjne for sammenhænge, som det ellers ville have været svært at få øje på. Ud fra dette synspunkt kan man ikke andet end glæde sig over Historisk Samfund for Sønderjyllands lille serie, der også illustrationsmæssigt er velplejet med overvejende samtidige fotografier. Ikke mindst fordi det må formodes, at seriens fordringsløse tilsnit ligefrem kan opmuntre folk til at fortælle erindringer, som under mere fordringsfulde former aldrig ville se dagens lys.

LORENZ RERUP

HEINRICH BRÜNING: *Memoiren 1918–1934*. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1970. 721 s. 1 planche. 30 DM.

Heinrich Brünings tid som tysk rigskansler (28. marts 1930–30. maj 1932) er en af de mest omdiskuterede perioder i nyeste tysk historie. Og den vurdering, historikerne har givet af Brüning og hans politik, må i det store hele siges at have været mere negativ end positiv; årsagen hertil kan bl.a. søges i det forhold, at det var under Brünings regeringstid, at Hitler og hans nationalsocialistiske parti for alvor blev en politisk faktor af betydning i Weimarrepublikken. Og Brüning er af såvel samtiden som eftertiden blevet kritiseret for at have bidraget til denne udvikling gennem den politik, han praktiserede på f.eks. det økonomiske område til bekæmpelsen af den økonomiske verdenskrise, ligesom han kritiseres for gennem sin regeringspraksis at have været med til at skabe forudsætningerne for Hitlers magtovertagelse i 1933.

Det har længe været kendt, at Brüning havde skrevet erindringer fra sin rigskanslertid, men først efter hans død i marts 1970 kunne disse gøres tilgængelige for historikerne og en større offentlighed, da Brüning angiveligt af samvittighedsgrunde vægrede sig ved at lade dem udgive. De formidler hans egen udførlige redegørelse for hans rolle i tysk politik i årene 1930–1932.

Denne bog er ikke erindringer i egentligste forstand, idet den kun beskæftiger sig med Brünings liv som aktiv politiker; hvis man vil erfare mere om Brünings person, må man ty til Brünings nære ven og medarbejder Gottfried R. Treviranus, hvis erindringer *Das Ende von Weimar. Heinrich Brüning und seine Zeit* (Düsseldorf 1968) i det hele taget er et nyttigt supplement til Brünings egne. Det er måske betegnende for Brüning, at han lader sine erindringer starte med soldatertiden under 1. Verdenskrigs slutfase; denne krig gav ham som så mange andre af hans generation øjensynligt den afgørende livsoplevelse, nemlig den såkaldte »Front-erlebnis«. Denne frontoplevelse går som en slags rød tråd gennem memoirerne og den blev også en ledetråd i hans politiske adfærd: den undergivne reserve-

officers holdning til den militære øverstkommanderende (Hindenburg), hans appel til Adolf Hitler efter nationalsocialisternes valgsejr i 1930 om støtte under henvisning til den fælles og forenende frontoplevelse. Fra hans valg til leder af et soldaterråd under novemberrevolutionen 1918 følger man hans politiske karriere inden for Zentrumspartiet frem til 1929, hvor han blev leder af Zentrums rigsdagsfraktion og snart kom på tale som den mand, der af visse kredse ønskedes placeret på rigskanslerposten. Erindringerne formidler billedet af en konservativ og på bunden monarkistisk indstillet person, hvis sympati så afgjort lå hos partierne til højre for Zentrum. Som eksempler på hans indstilling kan nævnes hans stille beundring for Kapp-kuppet i 1920, mens novemberrevolutionen nærmest chokerede ham. Man får også det indtryk, at Brüning i grunden ikke følte sig særlig godt tilpas i Weimarrepublikkens parlamentariske demokrati, og at han også i ret udpræget grad manglede forståelse for et demokratis pluralisme. Og i 1929/1930 var det kommet så langt med Tyskland, at denne mand af visse indflydelsesrige kredse blev udset til at være rigskansler.

Ligesom Brünings hidtil eneste større udsagn om sin rigskanslertid, hans brev til Rudolf Pechel i 1947 (*Deutsche Rundschau* 70, h. 7, s. 1-22), der var Brünings svar på kritik fremsat bl. a. af Hans Schlange-Schöningh i bogen *Am Tage danach*, 1945 (Schlange-Schöningh havde været medlem af Brünings regering), er skildringen af de to år som rigskansler i udpræget grad et defensorat for hans person og hans politik. Denne næsten fra dag til dag gennemførte redegørelse er afgjort også den historisk mest betydningsfulde del af erindringerne. Brüning skriver i indledningen: »Es gibt immer verschiedene Lösungen schwerer Probleme. Nichts ist gefährlicher, als wenn politische Führer oder Parteien an die Unfehlbarkeit einer einzigen Lösung glauben . . .« (s. 13). Måske kan dette opfattes som den aldrende Brünings tvivl på rigtigheden af den politik, han søgte at realisere – det var i hvert fald ikke den indsigt, der prægede hans politiske praksis som rigskansler. På ret anskuelig måde demonstrerer erindringerne den økonomisk-finansielle eksperts tro på, at der i årene 1930-1932 kun var én løsning på de problemer, verdenskrisen medførte for Tyskland; og Brüning argumenterer meget for, hvorfor han valgte denne løsning (deflationspolitikken), og ikke lyttede til f.eks. Keynes, der anbefalede en inflationistisk finanspolitik. Brüning søgte at bekæmpe krisen og dens virkninger gennem deflationspolitikken til trods for, at han udmærket var klar over, at denne i sig selv ville virke kriseforstærkende, da den indskrænkede den økonomiske aktivitet endnu mere; han kan vel heller ikke have været uvidende om denne politiks politiske ulemper, da den var alt andet end populær. Forklaringen herpå var bl.a., at det for Brüning ikke blot drejede sig om at få Tyskland ud af krisen. Målet for Brünings politik var i lige så høj grad at få Tyskland fritaget for Versaillesfredens skadeserstatningsbetalinger, som man trods krisen fortsat opfyldte; midlet hertil var deflationspolitikken, idet Brüning ville vise, at Tyskland trods dets gode vilje ikke var i stand til at opfylde de pålagte erstatningsforpligtelser. Brüning søger at vise, at der var en indre linie i hans politik: efterhånden som tiden skred frem forventede han, at løsningen på de indenrigspolitiske problemer (ikke alene den økonomiske krise, men også den politiske krise og det uafklarede forhold til det nationalsocialistiske problem) ville følge, når hans revisionistiske udenrigspolitik havde opnået for Tyskland gunstige resultater i form af en afslutning på skadeserstatningsbetalingerne og

Tysklands rustningsmæssige ligestilling med de øvrige stater; derved ville Versailles-«diktatet» også have mistet noget af sin indenrigspolitiske propagandavirkning. Brüning kommer dog også til at vise, hvor fatal en sådan politik var på det tidspunkt.

Det bør selvfølgelig medgives Brüning, at der bl.a. som følge af hans store bestræbelser over for udenlandske politikere var rimelige udsigter til at hans politik med tiden ville lykkes; men det var et kapløb med tiden, og det tabte Brüning, således at det blev hans efterfølgere der høstede frugten af hans arbejde. På den anden side bør det fremhæves, at denne sikkert sagligt motiverede politik var psykologisk og politisk forfejlet, fordi den intet hensyn tog til et kriseramte tysk folk. Det er derfor typisk, at man i erindringerne læser den økonomiske og finansielle eksperts endeløse udredninger om økonomiske og finansielle forhold, bliver sat ind i hans store bestræbelser for at sikre tyske og udenlandske personers støtte for hans politik og får en masse statistik forelagt som udtryk for hans ærlige og samvittighedsfulde arbejde. Derimod får man ikke indtryk af, at Brüning i særlig stor grad har haft forståelse for de mennesker, der råbte smædeord som »Hungerkansler« efter ham. I det hele taget synes det at have skortet på kontakt til det tyske folk: man hører utroligt lidt om de millioner, der var arbejdsløse, korttidsarbejdere eller havde fået deres løn kraftigt beskåret, de mennesker hvem Brüning ikke mente at kunne love andet end nye ofre og som med tiden stemte nationalsocialistisk eller kommunistisk, fordi der fra den side blev lovet dem alt, de millioner af mennesker der dagligt måtte betale prisen for Brünings politik.

Generelt set bringer disse dele af erindringerne ikke opsigtsvækkende nye detaljer til billedet af Brünings politik; væsentlige nye detaljer indeholder memoirerne dog på to andre punkter, nemlig Brünings forhold til nationalsocialisterne og hans monarkistiske restaurationsplaner i forbindelse med forlængelsen af Hindenburgs rigspræsidentperiode. Brüning synes således efter septembervalget 1930, der nidoblede nationalsocialisternes mandattal, at have haft langt intimere og hyppigere kontakter med Hitler og hans fæller, end det hidtil har været kendt, og han synes også at være gået ret vidt i forsøget på dels at sikre sig deres støtte til den af Brüning tilsigtede udenrigspolitik, dels på at få deres medvirken til planen om en parlamentarisk forlængelse af Hindenburgs embedsperiode – selvfølgelig på Brünings betingelser, hvilket var uacceptabelt for nationalsocialisterne. For at løse den politiske krise påtænkte Brüning at restaurere monarkiet og dermed skruer udviklingen tilbage til tiden før 1918 – øjensynligt var planen vidt fremskreden, men strandede angiveligt, fordi Hindenburg ikke ville være stedfortræder for kronprinsen, men ønskede Wilhelm II. tilbage til tronen! Man bliver også udførligt sat ind i den voksende fremmedgørelse mellem Brüning og samme Hindenburg, der kulminerede i maj 1932 med Hindenburgs afskedigelse af Brüning.

Brüning lægger ikke fingrene imellem i skildringen af tidens fremtrædende personer: udpræget sympati møder man dog for de socialdemokrater, som han i grunden stod politisk fjernt, men som var rede til at støtte hans politik. Derimod er Brüning ret hård ved forskellige personer fra højrepartierne, da disse ikke efterkom hans anmodninger om samarbejde. Og af Hindenburg-myten er der ikke meget tilbage.

Brüning har med sine erindringer ikke givet memoiregenren nye fascinerende

momenter; han er en tør, saglig og måske lidt kedelig fortæller. Det bør man som historiker ikke beklage; sikkert er det, at hans erindringer kritisk benyttet vil blive af betydelig værdi for den historiske forskning i Weimarrepublikkens slutfase. Det vil dog næppe medføre nogen ny og dermed mere positiv vurdering af Brüning.

KARL CHRISTIAN LAMMERS

CHRISTOPH M. KIMMICH: *The Free City. Danzig and German Foreign Policy, 1919–1934*. New Haven and London, Yale University Press, 1968. xii + 196s. 58 sh.

Kimmich er assistant professor i historie ved Columbia University. Hans bog om Danzig og tysk udenrigspolitik dækker en periode, der hidtil ikke er blevet beskrevet så nøje. Mellem 1919 og 1934 var Danzig jo heller ikke i brændpunktet for de internationale konflikter. Bogen bærer da også præg heraf. Hvis Danzig ikke senere havde fået en så stor betydning, ville meget af det, Kimmich beretter om, ikke have kunnet påkalde meget mere end lokalhistorisk interesse. Danzig var før 1914 en meget provinsiel og middelklassepræget by. Dens havn var kun den femte største i Tyskland med henblik på fragtom sætning.

Danzig blev dog allerede i den første fase af sin eksistens et barometer for forholdet mellem Tyskland og Polen og dermed for spørgsmålet om revision af Versailles-traktaten eller status quo. De små Danzigsager fik således tillagt en meget større og principiel værdi. En sag om polske postkasser i Danzig 1925 blev årsag til politiske og juridiske overvejelser på højeste plan i Folkeforbundsrådet og i Den Permanente Internationale Voldgiftsdomstol i Haag.

Forf. skildrer forholdet mellem Tyskland og Danzig ud fra det synspunkt, at dette forhold var et vigtigt led i hele Weimarrepublikkens revisionspolitik i øst. Han skelner mellem 3 perioder i denne politik: 1919–25 var det ikke meget mere end et tysk regeringsønske; i Stresemanns tid 1925–29 blev det mere et led i en politisk strategi; efter 1929 var denne strategi stivnet til en doktrin, der helt var ude af kontakt med den ændrede situation. Doktrinen var for længst forældet, da Hitler 1933 forkastede den og indledte den politik, der i 1934 førte til den polsk-tyske ikke-angrebserklæring.

Man får en udførlig beskrivelse af problemerne for Danzig-området, der blev skabt som et kompromis mellem de allieredes synspunkter i Versailles 1919. Danzig frygtede ustandselig polske overgreb, i enkelte kriser endog polsk annekktion. Forf. gør opmærksom på, at Danzig heller ikke før 1918 kunne klare sig selv, men fik tilskud fra regeringen i Berlin. Dertil kom nu øgede udgifter, især til administration, og et ringe beskatningsgrundlag. Disse økonomiske og finansielle problemer får man grundig besked om. De bestod for en væsentlig del i, at man af politiske grunde ikke ønskede for stor polsk aktivitet i Danzig samt ikke for stor økonomisk afhængighed af Polen. Det naturlige politiske svar fra Tyskland måtte være stor tysk støtte til Danzig. Lige fra 1919 ser man da også utallige anmodninger fra Danzig til Berlin herom. Forf. fremhæver her, at man ikke i Berlin – og især ikke i finansministeriet – altid havde særlig stor forståelse for disse krav. Königsberg var som havneby gang på gang imod at give Danzig fordele. Aus-